

УДК 355:316.35

Мотивація військової служби військовослужбовців-жінок

Ю.А. КАЛАГІН

Харківський університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, м. Харків, Україна
E-mail: kalagina@ukr.net**Авторське резюме**

Автор доводить результати соціологічного дослідження проблем фемінізації Збройних сил України. Дослідження проведено на кафедрі психології і педагогіки Харківського університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба в 2012 – 2013 роках. За результатами дослідження збільшення кількості військовослужбовців-жінок обумовлюється не лише соціально-економічною ситуацією в країні, але й сучасними процесами демократизації суспільних стосунків, наданням рівних можливостей самореалізації жінок і чоловіків у сфері забезпечення безпеки суспільства.

У структурі професійних мотивів військовослужбовців-жінок були виявлені мотиви вирішення соціально-побутових проблем та мотиви приносити користь українському народові. Мотиви вирішення соціально-побутових проблем під час військової служби є домінуючими. Наявність патріотичної складової мотиваційної сфери військовослужбовців-жінок дозволяє розглядати дану соціальну групу в якості потенційних помічників командування у справі патріотичного виховання особового складу Збройних сил України, зміцнення його морального духу.

Ключеві слова: Збройні сили України, професійні армії, військовослужбовці, військовослужбовці-жінки, фемінізація, мотив, патріотичне виховання.

Motivation military service women soldiers

YU.A. KALAHIN

Kozhedub Air Force university Kharkiv, Kharkiv, Ukraine
E-mail: kalagina@ukr.net**Abstract**

The author argues the results of sociological research issues feminization of the Armed Forces of Ukraine. The study was conducted at the Department of psychology and pedagogy Kharkov Air Force University named after Ivan Kozhedub in 2012 - 2013 years. The study increase the number of women soldiers is due not only to the socio-economic situation in the country, but the present democratization of social relations, providing equal opportunities for self-realization of men and women in the field of public safety.

Within professional reasons, women soldiers were discovered motifs solve welfare problems and motives to benefit ukrainian people. Motives solve welfare problems during military service are dominant. Availability patriotic part of the motivational sphere of military-women can consider this social group as potential collaborators command in case of patriotic education of the Armed forces of Ukraine, strengthening its morale.

Keywords: Armed forces of Ukraine, professional army, military, soldiers, women, feminization, motive, patriotic education.

Постановка проблеми. Відповідно до державної програми у Збройних силах України проходить процес реформування. Кінцева мета реформи – побудова високомобільних, компактних збройних сил. Для досягнення мети реформи необхідно вирішити ряд завдань, найважливіша з яких – рекрутування і навчання особового складу. Сьогодні особовий склад Збройних сил України це не тільки військовослужбовці-чоловіки, а й військовослужбовці-жінки. Своєю невтомною працею військовослужбовці-жінки підтримують обороноздатність нашої держави. Сьогодні у Збройних сил України понад 16,5 тис. жінок носять погони, ще близько 31 тис. – працюють на посадах державних службовців та працівників Збройних сил України [1]. Кількість жінок у збройних силах постійно збільшується. Аналогічну картину ми спостерігаємо у всьому світі.

Згідно з даними Організації у справах жінок у Збройних силах країн НАТО, число військовослужбовців-жінок в арміях альянсу за останні 5 років зросло в 10 разів і досягло в даний час більше 300 тис. чол. [2].

У наш час процес фемінізації Збройних сил України сприймається як природний і ні в кого не викликає подиву. Від того, наскільки якісно військовослужбовці-жінки підготовлені для виконання службових обов'язків, як вони служать і пов'язують надалі свою професійну діяльність зі збройними силами, залежить успіх військової реформи. Тому сьогодні необхідно інтенсифікувати пошук шляхів і засобів формування і розвитку військово-професійної мотивації жінок.

Аналіз досліджень і публікацій. Фемінізація збройних сил сприяла активізації наукових досліджень з проблем військовослужбовців-жі-

© Ю.А. Калагін, 2013

нок. Особливо активно військовий аспект жіночої соціальної проблематики розроблявся в 80-90-ті роки минулого сторіччя американськими і західноєвропейськими вченими. Саме в цей період з'являються спеціальні роботи, що розкривають роль жінок у війнах людства. Найбільш відомими і авторитетними фахівцями в даній галузі вважаються: М. Бінкін, Є. Джексон, С. Єнлоу, Д. Мітчел, Д. Паркер, М. Растанд, М. Яновіц [3 – 8].

Активно досліджують проблему жінок в армії у Російській Федерації. Дисертаційна робота Ж. В. Гербач присвячена дослідженню гендерного аспекту професійної соціалізації військовослужбовців-жінок Збройних сил Російської Федерації, [9]. Н. В. Шумакевіч досліджувала гендерний аспект військової реформи [10], І.В.Кривцова свою роботу присвятила вивченню трансформації гендерного контракту: на прикладі сімей військовослужбовців ДВО [11]. У 2001 році в Академії військових наук Росії створена наукова секція «Гендерні проблеми військової діяльності», яка сьогодні успішно працює.

Проблеми фемінізації Збройних сил України, на жаль, досліджуються досить активно.

Окремі аспекти гендерних питань в армії вивчалися у Національній Академії Оборони України, Харківському університеті Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Академії військово-морських сил імені П. С. Нахімова [12 – 15]. Але наукова громадськість має можливість ознайомитися з численними роботами українських дослідників з проблем «цивільного» гендеру. Це монографія І. Жеребкіної «Женское, политическое, бессознательное» [16], Л. Смоляр «Минуле заради майбутнього» [17], Н. Лавриненко «Женщина: самореализация в семье и обществе (гендерный аспект)» [18]. Вілкова Олена Юріївна у 2005 році захистила дисертацію за темою: «Конструктивні та деструктивні функції гендерних стереотипів» [19]. Вона проаналізувала сучасні теорії дослідження соціального явища гендерного стереотипу, визначила його сутність і механізми виникнення та функціонування, встановила критерії визначення гендерного стереотипу як конструктивного або деструктивного. Здійснила порівняльний аналіз змісту статевої ролі поведінки в дореволюційний, радянський і пострадянський періоди та визначила характер функцій гендерних стереотипів за різних історичних умов. Але актуальні проблеми, що пов'язані з процесом фемінізації, виникають у різних сферах професійного життя й на ці проблеми необхідно спрямувати увагу науковців. Особливої уваги науковців потребує сектор безпеки суспільства, а саме – його збройні сили. Тому дослідження за темою: «Жінки у Збройних силах

України», що проводилося на кафедрі психології та педагогіки Харківського університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба у 2012 – 2013 роках, було безпосередньо присвячено дослідженню проблеми у Збройних силах України – фемінізації збройних сил.

Слід зазначити, що, незважаючи на кількісний і якісний ріст досліджень з проблем військовослужбовців-жінок, проблематика мотивації військовослужбовців-жінок армії України в даний час практично не вивчається. Професійна мотивація військовослужбовців-жінок має особливе значення в питаннях оптимізації їх професійної діяльності. Мотивація виступає однією з основ професійного визначення, становлення і подальшої служби військовослужбовців-жінок. Відсутність у військовослужбовців-жінок необхідного рівня професійної мотивації, прагнення до самореалізації в рамках військової професії негативно впливають на ефективність професійної діяльності. У цьому зв'язку дослідження мотивації професійної діяльності військовослужбовців-жінок Збройних Сил України, розробка технологій її формування та розвитку здаються вельми актуальними.

Мета дослідження. Отже, актуальність проблеми, її недостатня наукова розробленість, практична значущість і зумовили вибір теми нашої статті. Мета статті – апробація результатів дослідження професійної мотивації військовослужбовців-жінок у Збройних силах України. Дослідження було проведене науково-педагогічними працівниками кафедри психології та педагогіки Харківського університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба у 2012 – 2013 роках.

Виклад основного матеріалу. Соціологічне дослідження з метою вивчення особливостей мотивації військової служби у військовослужбовців-жінок у Збройних силах України було проведено у Харківському, Чугуївському та Дніпропетровському гарнізонах у травні-червні 2012 року. Було опитано 87 військовослужбовців-жінок. Вік респондентів: 19-22 роки – 35%, 23-26 років – 39%, 27-30 років – 17%, 31-40 років – 7% та 41-45 років – 2%.

Основною робочою гіпотезою дослідження ми прийняли те, що кількісне зростання жінок у Збройних силах України в даний час обумовлений більшою мірою не розширенням можливостей для самореалізації жінок у професійній сфері та їх бажанням реалізувати свій особистісний потенціал, а погіршенням соціально-економічних умов життя жінок і бажанням жінок поліпшити ці умови. Тому ми припустили, що в професійній мотивації сфері військовослужбовців-жінок переважають мотиви вирішення соціально-побутових проблем.

Аналіз результатів дослідження частково підтвердив правильність нашої гіпотези.

По-перше, за результатами опитування 70% військовослужбовців-жінок при вступі на службу і під час військової служби керуються бажанням зміцнити свій соціально-економічний статус. Основними стимулами, що впливають на рішення жінок вступити на військову службу, є: стабільна зарплата, оплачувана декретна відпустка, можливість вирішити житлову проблему, речове забезпечення, соціальні гарантії, в тому числі можливість більш раннього виходу на пенсію.

По-друге, 30% військовослужбовців-жінок, заявили про те, що на військову службу їх привели патріотично-романтичні почуття: бажання служити на благо України, бути корисною Батьківщині, виконати свій обов'язок перед Батьківщиною.

Такі результати відображають загальну тенденцію – обумовленість професійної мотивації, бажанням вирішення соціальних та економічних проблем, характерну не тільки для Збройних сил України, а й для армій більшості країн світу. Аналогічна картина простежується практично в будь-якій сфері професійної діяльності. Тобто під час дослідження підтвердилася тенденція про посилення значення матеріальної винагороди за працю та падіння престижу змісту праці як мотиваторів при виборі професії. У 70-і роки минулого сторіччя лєнінградські соціологи зафіксували, що для молоді головним мотивом задоволеності працею була цікава робота (зарплата мала менше значення) [20]. Повторення цього дослідження через 15 років показало, що ставлення молоді до праці стає все більш інструментальним, тобто все частіше на перше місце виходить заробіток. Перехідний же період, який ми переживаємо сьогодні, характеризується ще більшим посиленням інструментальної складової в мотивації вибору професії. Дослідження показують, що характерна колись для молоді цікавість до змісту праці витісняється з мотиваційного ядра, а суспільна корисність праці відходить на передостаннє місце. Ця тенденція спостерігається і в армії. Утилітаризм, прагматизм – ось головні характеристики ставлення до військової праці сучасної молоді. Це підтверджується і роботами інших дослідників [21. с.7].

Разом з тим більш глибокий аналіз результатів дослідження показав, що ситуація з професійною мотивацією у збройних силах неоднозначна.

Соціальна група особового складу сучасної армії неоднорідна і включає групу офіцерів і групу старшин, сержантів і рядових. Офіцери складають основний кістяк військових підрозділів. Перш за все, від рівня їх підготовки й

особистісних якостей залежать рівень і якість готовності армійських підрозділів виконувати свої функції в суспільстві. Чисельність офіцерів у Збройних силах України складає 30% особового складу. Офіцерський корпус – основа збройних сил, віддані військовій справі професіонали. Результати дослідження показують, що більшості офіцерів (82%) властиве почуття професійної відповідальності. Багато офіцерів (74%) переживають почуття професійної гордості. Позитивним є той факт, що в професійному вдосконаленні значна частина офіцерського корпусу (71%) не має наміру зупинитися на досягнутому і має тверде бажання просуватись уперед, розширювати спеціальні знання, розвивати уміння і навички. Збройні сили мають свою субкультуру, яка реалізовується через систему цінностей і норм, що приймається значною частиною (67%) офіцерів. Ці офіцери засвоїли корпоративну культуру військової організації, вважають її доцільною і почувуються цілком комфортно в цих умовах. Сьогодні в Збройних силах України офіцери – це військовослужбовці-чоловіки і військовослужбовці-жінки. Аналіз результатів професійної мотивації військовослужбовців-жінок, які проходять службу на офіцерських посадах, показав – більшість обирає військову службу, керуючись мотивами самореалізації в сфері служіння Вітчизні. Для 70% військовослужбовців-жінок головним аргументом на користь служби у Збройних силах України є: служба народу України і можливість бути корисною Батьківщині у хвилини небезпеки. Разом з цим 30% військовослужбовців-жінок зазначили в якості головного професійного мотиву – зміцнення соціального статусу, через побудову службової кар'єри, отримання стабільної зарплати, безкоштовну освіту, гарантовану оплачувану декретну відпустку і створення сім'ї з співслужбовцем. Тобто результати дослідження показують, що більшість жінок іде на військову службу з економічних причин, їх приваблюють достатнє грошове утримання, житло. Поряд з цим військова служба надає можливість жінкам здобути спеціальність, освіту для подальшого цивільного життя у разі звільнення з армії. Почуття соціальної захищеності, постійний заробіток, речове, медичне забезпечення, гарантована оплачувана відпустка – все це приваблює жінок до служби у лавах збройних сил.

Неабияку роль у їх прагненні вступити на військову службу відіграє і такий чинник, як можливість влаштувати особисте життя, знайти друзів, продовжити родинні традиції. Важливим питанням є питання кар'єрного зростання жінок в умовах збройних сил, питання гармонійного поєднання військової служби

та особистого життя. Це питання стосується у першу чергу жінок, які мають дітей. Серед матерів 33% відмічають труднощі, пов'язані з необхідністю догляду за дітьми, особливо за дітьми дошкільного віку. В той же час, практично для третини жінок важливе значення має можливість самореалізуватися в армійських умовах, принести користь Батьківщині, особливо це важливо для жінок-офіцерів.

Гендерні відмінності суттєво впливають на професійне самовизначення. Природно, що навіть коли чоловік і жінка вибирають ту саму професію, стиль поведінки, форму діяльності, методи роботи і цілі в них можуть бути різними.

Результати дослідження показали, що в мотиваційній сфері у жінок спостерігається гармонійне поєднання професійно-діяльнісних та соціальних чинників, в той час коли у чоловіків провідне місце посідають професійно-діяльнісні чинники. Гендерні відмінності професійної мотивації в умовах армійського соціуму проявляються в наявності або відсутності соціальної складової особистого потенціалу, яка є характерною для жінок та практично відсутня у чоловіків. Так, у таблиці 1 наведено дані, які характеризують гендерні відмінності професійних цінностей офіцерів, які в цілому по всьому масиву опитаних отримали найнижчі та найвищі оцінки у попередніх дослідженнях [22, с. 270].

Таблиця 1.

Професійні цінності офіцерів залежно від статі військовослужбовця (у %)

Професійні цінності офіцерів	Військово-службовці-чоловіки	Військово-службовці-жінки
1. Можливість професійного зростання, кар'єри	65	67
2. Зміст професійної діяльності	76	74
3. Можливість бути корисним людям	17	83
4. Можливість розвитку особистості	23	75

* Сума відсотків більше 100, тому що респонденти мали можливість обирати декілька найбільш важливих для них цінностей.

Висновки. Таким чином, на сьогодні можна констатувати наступну ситуацію: у Збройних силах України збільшення кількості військовослужбовців-жінок обумовлюється не лише соціально-економічною ситуацією в країні, але і сучасними процесами демократизації суспільних стосунків, наданням рівних можливостей самореалізації жінкам і чоловікам у сфері гарантування безпеки суспільства, формуванням нових уявлень про чоловічу і жіночу роль, посиленням жіночої самоактуалізації.

Серед мотиваторів прагнення жінок до військово-професійної служби переважає стабільне соціальне становище, достатнє грошове утримання, соціальні пільги та реальні гарантії. Можливість безкоштовно здобути освіту, опанувати спеціальності, які стануть у нагоді надалі. Почуття соціальної захищеності, постійний дохід, безкоштовне житло, харчування, медобслуговування, обмундирування і оплачувана відпустка, ветеранські пільги та грошові надбавки – все це приваблює жінок до військової служби. Це одна складова мотивації вибору, яка сьогодні є домінуючою – матеріальна. Але не менш важлива й духовна складова – можливість служити Україні. Наявність патріотичної складової мотиваційної сфери військовослужбовців-жінок дозволяє розглядати дану соціальну групу в якості потенційних помічників командування у справі патріотичного виховання особового складу, зміцнення його морального духу.

Вивчення всієї сукупності проблем фемінізації збройних сил у рамках одного дослідження не представляється можливим, тому бачиться актуальним вивчення у світлі запропонованої тематики співпадаючих сфер професійної мотивації військовослужбовців-жінок і військовослужбовців-чоловіків. Результати такого дослідження дозволять наблизитися до визначення механізму формування та розвитку мотиваційної сфери військовослужбовців сучасної армії України, що особливо актуально в період проведення військової реформи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Біла книга – 2013. Оборонна політика України Міністерство оборони України / за ред.. П. В. Лебедева. – Київ : МОУ, 2012. – 97с.
2. Nielsen V. Women in uniform / V. Nielsen // NATO Review. – Brussels, 2011. – Vol. 49. – P. 27 – 35
3. Binkin M., Bach S.J. Women and the military. Washington: The Brookings Institution, 1977. – 134 p;
4. Isaksson E.. Women and the military system. N.Y.etc. : Havester, Wheatsheaf, 1988. – 455 p
5. Enloe C. Does khaki become you? The militarization of women's lives. L.: Pluto Press Limited, 1983. – 262 p
6. Mitchell D. Women on the Warpath. / The Story of the Women of the First World War. L.: Cape, 1966. – 400 p
7. Parker J. The army of Flanders and the Spanish road, 1567–1659 : The logistics of Spanish victory and defeat in the Low countries' wars. Cambridge: Univ. press, 1972. – 309 p;

8. Rustad M. Women in khaki. (The American Enlisted Woman). N.Y.: Praeger Publishers, 1982. – 285 p.
9. Гербач Жанетта Валентиновна. Гендерный аспект профессиональной социализации военнослужащих-женщин Вооруженных сил Российской Федерации : дис... канд. социол. наук: 22.00.04 / Жанетта Валентиновна Гербач. – Ростов-на-Дону, 2004. – 257 с.
10. Шумакевич Наталья Владимировна. Гендерный аспект военной реформы: дис... канд. Соц. наук: 22.00.04. / Наталья Владимировна Шумакевич. – Саратов, 2002. – 267 с.
11. Кривцова Ирина Валерьевна. Семьи военнослужащих: трансформация гендерного контракта: на примере семей военнослужащих ДВО: дис... канд. социол. наук: 22.00.04 / Ирина Валерьевна Кривцова. – Хабаровск, 2004. – 275 с.
12. Калагін Ю. Майбутній лейтенант Оксана Іваненко / Ю. А. Калагін // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1999. – № 2. – С.200 – 204
13. Калагін Ю.А. Адаптація жінки-військовослужбовця до умов армійської служби / Ю. А. Калагін // Матеріали науково-практичної конференції. Філософія виживання. Жінка і сучасний світ. – Харків : ХДМУ. – 2003. – С. 23
14. Куценко В. О. Гендерний аспект у сфері захисту суспільства. Філософсько-методологічний аналіз / В. О. Куценко. – Севастополь: СВМІ ім. П.С. Нахімова, 2006. – С. 64
15. Куценко В.О. Гендерний аспект у сучасній військовій справі / В. О. Куценко // Соціальна філософія. Вісник Сев.НТУ – 2012. – Вип. 126. – С. 77– 85
16. Жеребкіна И. Женское политическое бессознательное. Проблема гендера и женское движение в Украине / И. Жеребкіна. – Харьков : ХЦГИ, Ф-Пресс, 1996. – 376 с.
17. Смоляр Л. Минуле заради майбутнього / Л. Смоляр. – Одеса : Травень, 1998. – 127с.
18. Лавриненко Н. В. Женщина: самореализация в семье и обществе (гендерный аспект) / Н. В. Лавриненко. – Киев : ВИПОЛ, 1999. – 171 с.
19. Вілкова Олена Юріївна. Конструктивні та деструктивні функції гендерних стереотипів: дис... канд. соціол. наук: 22.00.04 / Олена Юріївна Вілкова. – К., 2005. – 232 с.
20. Здравомыслов А. Г. Человек и его работа (социологическое исследование) / А. Г. Здравомыслова, В. П. Рожин, В. А. Ядов. – М. : Мысль, 1967. – 392 с.
21. Руткевич М. Н. Социальная ориентация выпускников средних школ / М. Н. Руткевич // Социологические исследования. – 1994. – № 10. – С. 3 – 11.
22. Калагін Юрій Аркадійович. Соціально-професійний потенціал військовослужбовця: становлення та розвиток в умовах переходу на контрактний принцип комплектування Збройних сил України дис... докт. соціол. наук: 22.00.04 / / Юрій Аркадійович Калагін. – Харків, 20011. – 473 с.

Стаття надійшла до редакції 01.08.2013

REFERANCES:

1. Bila knyga 2013. Oboronna polityka Ukrai'ny Ministerstvo oborony Ukrai'ny / za red.. P. V. Lebedjeva (White Paper 2013. Defence Policy of Ukraine Ministry of Defense of Ukraine). Kyi'v: MOU, 2012. 97 p. [in Ukrainian]
2. Nielsen V. Women in uniform. NATO Review. Brussels, 2011. Vol. 49. P. 27 – 35
3. Binkin M., Bach S.J. Women and the military. Washington: The Brookings Institution, 1977. 134 p.
4. Isaksson E.. Women and the military system. N.Y.etc. : Havester, Wheatsheaf, 1988. 455 p.
5. Enloe C. Does khaki become you? The militarization of women's lives. L.: Pluto Press Limited, 1983. 262 p.
6. Mitchell D. Women on the Warpath. / The Story of the Women of the First World War. L.: Cape, 1966. 400 p.
7. Parker J. The army of Flanders and the Spanish road, 1567–1659 : The logistics of Spanish victory and defeat in the Low countries' wars. Cambridge: Univ. press, 1972. 309 p.
8. Rustad M. Women in khaki. (The American Enlisted Woman). N.Y.: Praeger Publishers, 1982. 285 p.
9. Gerbach Zhanetta Valentinovna. Gendernyy aspekt professionalnoy sotsializatsii voennosluzhashchikh-zhen-shchin Vooruzhennykh Sil Rossiyskoy Federatsii : dis... kand. sotsiol. nauk: 22.00.04 (Gender socialization aspect professionalnoy voennosluzhashchyh women - Armed Forces of the Russian Federation). Rostov-na-Donu, 2004. 257 p.
10. Shumakevich Natalya Vladimirovna. Gendernyy aspekt voennoy reformy: dis... kand. Sots. nauk: 22.00.04. (Gender aspect voennoy reform) (Seven voennosluzhashchyh : Transformation of gender contracts : the Liga families voennosluzhashchyh FEB). Saratov, 2002. 267 p.
11. Krivtsova Irina Valerevna. Semi voennosluzhashchikh: transformatsiya gendernogo kontrakta: na primere semey voennosluzhashchikh DVO: dis... kand. sotsiol. nauk: 22.00.04 (). Khabarovsk, 2004. 275 p.
12. Kalagin Ju. Majbutnij lejtenant Oksana Ivanenko (Future Lieutenant Oksana Ivanenko). Sociologija: teorija, metody, marketyng. 1999. № 2. P.200 – 204 [in Ukrainian]
13. Kalagin Ju.A. Adaptacija zhinky-vijs'kovosluzhbovcja do umov armijs'koi' sluzhby (Adaptation woman soldier with the terms of the Army). Materialy nauково-praktychnoi' konferencii'. Filosofija vyzyvannja. Zhinka i suchasnyj svit. Harkiv : HDMU. 2003. P.23 [in Ukrainian]
14. Kucenko V. O. Gendernyj aspekt u sferi zahystu suspil'stva. Filosofov'ko-metodologichnyj analiz (Gender aspects in the protection of society. Philosophical and methodological analysis). Sevastopol': SVMI im., 2006. P. 64 [in Ukrainian]

15. *Kucenko V.O.* Gendernyj aspekt u suchasnij vijs'kovij spravi (Gender aspects in suchasnyy viyskoviy spravi). *Social'na filosofija. Visnyk Sev.NTU.* 2012. Vyp. 126. P. 77–85 [in Ukrainian]
16. *Zherebkina I.* Zhenskoe politicheskoe bessoznatel'noe. Problema gendera i zhenskoe dvizhenie v Ukraine (Women's political unconscious. The problem of gender and women's movement in Ukraine). Khar'kov: *KhTsGI, F-Press*, 1996. 376 p. [in Russian]
17. *Smolyar L.* Minule zaradi maibutn'ogo (Past for the Future). Odesa : *Traven'*, 1998. 127p. [in Ukrainian]
18. *Lavrinenko N. V.* Zhenshchina: samorealizatsiya v sem'e i obshchestve (gendernyi aspekt) (Woman: self-realization in the family and society (gender)). Kiev : *VIPOL*, 1999. 171 p. [in Russian]
19. *Vilkova Olena Yuriivna.* Konstruktivni ta destruktivni funktsii gendernikh stereotipiv: dis... kand. sotsiol. nauk: 22.00.04 (Constructive and destructive features of gender stereotypes). K., 2005. 232 p. [in Ukrainian]
20. *Zdravomyslov A. G.* Chelovek i ego rabota (sotsiologicheskoe issledovanie) (The man and his work (case study)). M. : *Mysl'*, 1967. 392 p. [in Ukrainian]
21. *Rutkevich M. N.* Sotsial'naya orientatsiya vypusknikov srednikh shkol (The social orientation of high school graduates). *Sotsiologicheskie issledovaniya.* 1994. № 10. P. 3 – 11. [in Ukrainian]
22. *Kalagin Yuri Arkadiiovich.* Sotsial'no-profesiinii potentsial viis'kovosluzhbovtstva: stanovlennya ta rozvitok v umovakh perekhodu na kontraktnii printsip komplektuvannya zbroinikh sil Ukraïni: dis... dokt. sotsiol. nauk: 22.00.04 (Social and professional potential military: the formation and development in the transition to contractual manning the Armed Forces of Ukraine). Kharkiv, 2011. 473 p. [in Ukrainian].

Калагін Юрій Аркадійович – доктор соціологічних наук, доцент, професор
Харківський університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба
Адреса: 61043, Україна, м.Харків, вул. Сумська, 77/79
E-mail: kalagina@ukr.net

Kalahin Yuri Arkadiiovych – doctor of social sciences, associate professor, Full Prof.
Kozhedub Air Force university Kharkiv
Address: 77/79, Symyska Str., Kharkiv, Ukraine, 61043
E-mail: kalagina@ukr.net